

VDE-CAHIERS 4

Café Europa
2008-2009

Café Europa

CAFÉ EUROPA

2008-2009

REDACTIE

Tjeerd Hoekstra

VERENIGING DEMOCRATISCH EUROPA

Amsterdam

2010

Vereniging Democratisch Europa (VDE)
Postbus 11009
1001 GA AMSTERDAM
(e) info@democratisch-europa.nl
(i) www.democratisch-europa.nl

Bestuur

dr. P.J.H. Kapteyn, voorzitter
dr. J.W. Sap, vicevoorzitter
drs. J.C. Rienderhoff, secretaris
mr. drs. Tj. Hoekstra, penningmeester
mw. A.L. van Bodegraven
ing. A.H.W. Chin
mw. mr. drs. S. de Lint
mr. P.F.E.M. Merks
dr. E.A.L. van Rooyen

© 2010, VDE Amsterdam
Een uitgave van EON PERS AMSTELVEEN
in opdracht van de Vereniging Democratisch Europa
ISBN: 978 90 77246 40 5
Vormgeving: Hans Seijlhouwer, Amstelveen
Drukwerk: Ridderprint, Ridderkerk
Alle rechten voorbehouden / all rights reserved

INHOUD

Inleiding 7

Overzicht gehouden Cafés Europa 9

Thomas von der Dunk

Het einde van de standaardtaal? 15

Tijdo van der Zee

De favoriete luis in de pels 21

Thomas von der Dunk

Europa en Amerika onder Obama 25

Thomas von der Dunk

Europa na de kredietcrisis 31

Tijdo van der Zee

Over de Europese ideeënmarkt kan je nog niet
lekker struinen 35

Stellingen debat Europese verkiezingen 41

Jan Willem Sap

Het tweede Ierse referendum inzake het
Verdrag van Lissabon 43

INLEIDING

Voor u ligt al weer het vierde deel uit de reeks cahiers die de Vereniging Democratisch Europa (VDE) vorig jaar is gestart. De VDE beijvert zich de Europese integratie onder de aandacht te brengen van de Nederlandse bevolking. Niet zozeer door zelf een standpunt in te nemen, maar door verschillende meningen met elkaar te confronteren. Over één ding is de VDE het namelijk eens: Europa heeft een democratisch tekort dat met onconventionele middelen moet worden aangevuld. Met dit cahier doet de vereniging verslag van de in 2008 en 2009 onder de naam 'Café Europa' gehouden debatavonden. Deze avonden zijn mede mogelijk gemaakt door een subsidie uit het Europafonds van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Sinds 2001 organiseert de VDE circa vier keer per jaar een Café Europa. De bijeenkomsten, die veelal het karakter hebben van een debat, worden gehouden in samenwerking met het Europees centrum voor kunst, cultuur en wetenschap: Felix Meritis te Amsterdam. Tijdens de debatten wordt getracht Europa bespreekbaar en toegankelijk te maken.

Uiteenlopende onderwerpen zijn de afgelopen jaren aan de orde geweest. Zo passeerden cultuur, identiteit, de rol van de media, verkiezingen, veiligheid en het stabiliteitspact de revue. Actuele onderwerpen komen ruimschoots aan bod, maar langetermijnthema's worden zeker niet geschuwd. Getracht wordt door verscheidenheid in het sprekersveld verschillende visies ter sprake te laten komen. De VDE hoopt hiermee het publiek in de gelegenheid te stellen zich een mening te vormen omtrent Europa en Europese kwesties.

In dit cahier treft u allereerst een overzicht van de verschillende Cafés Europa die in 2008 en 2009 zijn gehouden met daarbij de aankondigingen zoals die destijds zijn gebruikt. Daarna treft u columns en lezingen die tijdens de avonden zijn gehouden alsook artikelen die zijn geschreven naar aanleiding daarvan.

Tjeerd Hoekstra
Bestuurslid VDE

OVERZICHT GEHOUDEN CAFÉS EUROPA

23 september 2008

Zal Europa Big Brother kunnen verslaan?

In de eerste aflevering van Café Europa op 23 september 2008 wordt gedebatteerd over de bewaking van de privacy in Europa. Dit onderwerp staat dit najaar op de agenda van het Europees Parlement en in Europese kringen houdt de privacy van de burger de gemoederen flink bezig. In ons land pleegt men daarentegen het onderwerp schouderophalend af te doen onder het motto 'wie niets te verbergen heeft, heeft ook niets te vrezen'. Is er reden voor zorgen of maken de Europarlementariërs zich druk om niets? Tijdens dit Café Europa gaat de Europese toezichthouder voor gegevensbescherming, Peter Hustinx, in debat met Alexander Pechtold, fractievoorzitter in de Tweede Kamer voor D66.

Kom! U zult zich verbazen over wat men van u weet en te weten kan komen. En hoe dat uw leven kan veranderen! Gaat Europa ons beschermen?

14 oktober 2008

Brussel en de toren van Babel

Brussel is een eldorado voor tolken, maar een ramp voor de directe communicatie tussen de vertegenwoordigers van de lidstaten. Wat is de toekomst van de talen in Europa?

Volgens Joop van der Horst (hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven) is er sprake van het einde van de standaardtaal en van een wisseling van Europese taalcultuur. Hij zal beschrijven hoe die fundamentele verschuiving in de cultuur op dit moment massaal zichtbaar wordt en hoe deze ontwikkeling de Europese integriteit raakt. Cultuursocioloog Joop Goudsblom (emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam) debatteert hierover met Van der Horst. Nico Wilterdink (hoogleraar cultuursociologie aan de Universiteit van Amsterdam) treedt op als moderator.

11 november 2008 – Change!

In deze derde aflevering van Café Europa zal Frans Timmermans,

staatssecretaris voor Europese Zaken, zijn visie geven op de veranderende geopolitieke verhoudingen.* Wat betekent de nieuwe Amerikaanse president voor Europa? Wat speelt er in Europa ten opzichte van de NAVO? En hoe gaan Europa en Amerika zich economisch tot elkaar verhouden?

Timmermans gaat hierover in gesprek met Ruth Oldenziel (hoogleraar Amerikaans-Europese techniekgeschiedenis aan de TU Eindhoven en universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam) en Otto Holman (universitair hoofddocent Internationale betrekkingen en Jean Monnet-lecturer in European Intergration Studies aan de Universiteit van Amsterdam).

Als moderator treedt op Maarten Huygen (*NRC Handelsblad*).

9 december 2008

De pensioenen in Europa

De storm van de financiële crisis raast ook over Europa en neemt in zijn vaart pensioensfondsen mee. In deze vierde aflevering van Café Europa staat de Vereniging Democratisch Europa bij haar tienjarig bestaan stil bij wat haar bij de oprichting bezighield: de invoering van de euro. Destijds was een veelgehoord tegenargument dat de pensioenen van de Nederlanders gevaar zouden lopen. Wacht Europa nog een tweede kredietcrisis als gevolg van een economische tegenstelling die tussen het Noorden en het Zuiden van Europa zou kunnen ontstaan of biedt de Europese Unie ons nu juist bescherming?

Het debat wordt gevoerd met prof. dr. A.H. Kleinknecht (hoogleraar economie aan de TU Delft en de Universiteit van Sorbonne, Parijs), Ieke van den Burg (delegatieleider PvdA in het Europees Parlement) en Willem Noordman (hoofdbestuur FNV Bondgenoten) en staat onder leiding van Maarten Huygen (*NRC Handelsblad*).

25 maart 2009

De Europese leegte: het democratisch tekort als een cultureel gebrek

Prof. dr. Abram de Swaan zal een lezing houden over het gebrek aan openbare ruimte in Europa. In politieke kringen en onder de bevolking, van links tot rechts, wordt het belang van vrije

---

* De lezing van Timmermans is uitgegeven in de reeks VDE-Europalezingen (zie p. 51).

nieuwsgaring en onafhankelijke journalistiek onderkend; juist nu het voortbestaan van kranten onder druk staat en er bij het publieke omroepbestel aan de poorten wordt gerammeld. Onafhankelijke kranten van verschillende politieke kleur zijn onmisbaar voor een goed functionerende democratie. Dat geldt ook voor de journalistiek die zich bedient van beeld en geluid.

Dit voorjaar zijn er weer Europese verkiezingen. Des te klemmender wordt het gemis aan Europese publieke voorzieningen. Waar is het Europese platform en de Europese arena voor het voeren van het debat voor het oog en het oor van alle Europese burgers, opdat meningsvorming kan ontstaan over kwesties die ons allen aangaan? En zodat gemotiveerd kan worden gekozen. Hoe pregnant was de aandacht in Nederland voor de verkiezing van de Europese lijsttrekkers binnen de eigen partijen, en hoe stil is het nu de volgende logische stap uitblijft: de discussie tussen de partijen over de politieke koers in Europa.

Journalist Maarten Huygen (*NRC Handelsblad*) zal commentaar leveren en de zaal na afloop van de lezing bij een debat over dit onderwerp betrekken.

28 mei 2009

De Europese verkiezingen: keuze tussen links of rechts?

Het kan haast niet anders of de Europese verkiezingen zullen beïnvloed worden door de kredietcrisis en het einde van het ongeclausuleerde vertrouwen in de vrije kapitaalmarkt. Tekent er zich een links en een rechts af? De overheid lijkt weer aan betekenis te winnen, nadat decennia privatisering en liberalisering bon ton waren. Of doemt dan toch het schrikbeeld van de staatsgebonden economie op? Sceptici van de Europese integratie vinden we ook wel onder degenen die de Europese Unie toch vooral als een neoliberal project beschouwen, ofwel als een markt zonder staat. Het komt bij de keuze nu aan op het verschil tussen de staat aan de macht, of de markt aan de macht, met alle nuances die daartussen zitten. De keuze die de kiezer gaat maken doet er dus toe!

Welke kant moet de Europese integratie op? Ofwel streven naar een meer statelijk Europa, met als ideaal uiteindelijk een federaal Europa? Ofwel streven naar een krachtig Europees toezicht op de kapitaalmarkt, met behoud en uitbreiding van de vrije en geliberaliseerde handelsmarkt? Ofwel streven naar minder bemoeienis van Europa met de lidstaten, dat wil zeggen naar meer nationalisme en protectionisme? Welke feitelijke democratische moge-

lijkheid heeft de (Nederlandse) burger om invloed uit te oefenen op de richting die zijn voorkeur heeft? En hoe zien de diverse Europese partijen de positie van de burger hierin?

In een debat, dat precies een week voor de verkiezingen op 4 juni plaatsvindt, zullen we deze discussie voeren aan de hand van een aantal onderwerpen die wij de kandidaten van de diverse politieke partijen zullen voorleggen. Zoals de uitbreiding van de EU (met onder meer Kroatië, Turkije), het 'buitenland'-beleid van de EU en de (on)wenselijkheid van een eigen Europese defensie, de eco-agenda van de EU met als hoofdpunt het grondstoffenbeleid, de europeanisering van het strafrecht met de voors en tegens, en de status van de Europese verzorgingsstaat.

Deelnemers aan de discussie zijn:

- Judith Merkies (PvdA);
- Niels Jongerius (SP);
- Ingrid de Caljuwé (VVD);
- Rena Netjes (CDA);
- Natasja Oerlemans (Partij voor de Dieren);
- Arno Uijlenhoet (NewEuropeans);
- Bas Eickhout (GroenLinks);
- Gerhard Mulder (D66);
- Ruud van Eijle (ChristenUnie).

Ook de aanwezigen in de zaal zullen in het debat worden betrokken. Gespreksleider is journalist en BNR-presentator Paul van Liempt. De Partij voor de Vrijheid (PVV) is niet ingegaan op onze uitnodiging deel te nemen aan het debat.

2 oktober 2009

Ierse borrel: historische nacht?

Op 2 oktober a.s. krijgt de Ierse bevolking opnieuw een referendum voorgelegd waarbij ja of nee gezegd kan worden tegen het Verdrag van Lissabon (2007). Dit Verdrag heeft de Grondwet voor Europa vervangen, die in 2005 door eerst Frankrijk en daarna Nederland werd verworpen. Alle parlementen van de 27 lidstaten hebben inmiddels dit Verdrag van Lissabon goedgekeurd. De presidenten van Tsjechië en Polen weigeren echter vooralsnog hun handtekening te zetten. Op 1 oktober a.s. zal in Duitsland in verband met de Duitse Grondwet nog door het parlement een wet moeten worden aangenomen, die het daadwerkelijk mogelijk maakt het Verdrag te ratificeren. Het ziet er evenwel naar uit dat de stemming in Ierland van 2 oktober beslissend zal zijn. Zegt

Ierland ja, dan is er een belangrijke stap gezet in de richting van een gemeenschappelijke Europese toekomst door verdere samenwerking van Europa. Een nee kan allerlei consequenties hebben, maar zeker is dat het Verdrag dan niet is aangenomen. Met 'Lissabon' hoopt de EU slagvaardiger te worden door een grotere macht voor het Europees Parlement en door stappen te ondernemen naar een gezamenlijk Europees buitenlandbeleid. Met de nieuwe vaste voorzitter van de Europese Raad en de voorzitter van de Europese Commissie zal in de toekomst dan een herkenbaar driemanschap aan het hoofd van de Europese Unie staan. Echter, het overdragen van delen van de eigen soevereiniteit aan de Europese Unie is een thema dat overal in Europa gevoelig ligt.

Tijdens *Café Europa* zal de uitslag van het Ierse referendum worden gevolgd. Een forum zal dit belangrijke moment in de Europese geschiedenis ter plekke van commentaar voorzien en de staatsrechtelijke kanten belichten. De actuele situatie in Europa en in Ierland zal de stemming in Ierland ongetwijfeld beïnvloeden. In Ierland, dat dankzij het lidmaatschap van de EU een ongekende economische opleving doormaakte, heeft de kredietcrisis flink huisgehouden. Het werkloosheidspercentage is opgelopen tot in de dubbele cijfers. De Ieren zullen met hun stemming dan ook mede kenbaar maken in hoeverre hun hoop om de kredietcrisis het hoofd te kunnen bieden gevestigd is op de EU. Het grote verzet in Ierland tegen de afbraak van werknemersrechten werpt ook een licht op de Europese Unie als verzorgingsstaat. Het forum zal hierop reageren.

Het forum bestaat uit Otto Holman (universitair hoofddocent politicologie aan de Universiteit van Amsterdam) en Arjan Vliegert (senator voor de Socialistische Partij en universitair docent Internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit). De avond, waarbij ook het publiek in de discussie zal worden betrokken, wordt geleid door Jan Willem Sap (universitair hoofddocent Europees recht aan Vrije Universiteit en tevens bewonderaar van de unieke Ierse cultuur). Op beeldschermen zullen de actuele politieke ontwikkelingen worden gevolgd. De bar heeft Iers bier en er wordt bij aanvang en ter afsluiting van het debat traditionele levendige dansbare Ierse pubmuziek gespeeld door een trio bestaande uit Stijn van Beek (uilleann pipes), Kaspar Laval (bouzouki) en Isaac Muller (Ierse dwarsfluit).

31 maart 2010

De EU als motor of als zand in de motor

Tien jaar geleden is in Lissabon de ambitie uitgesproken om de Europese Unie te laten uitgroeien tot de meest dynamische en concurrerende kenniseconomie ter wereld. Deze moet in staat zijn tot duurzame economische groei met meer en betere banen, meer sociale cohesie en respect voor het milieu. 'It failed', stelt *The Economist* van afgelopen 6 februari droogjes vast. Dat is geen wonder, gelet op de overspannen formulering, die meer van een reclameboodschap weg heeft dan van een serieus beleidsvoornemen.

Wat is de rol van Europa als het gaat om innovatie en wetenschappelijk vernuft omgezet in economische productie? Hierover debatteren:

- Songül Mutluer (onderzoeker Vrije Universiteit);
- Sharon Gesthuizen (Tweede Kamerlid voor de SP, woordvoerder economische zaken);
- Karel van Wolferen (emeritus hoogleraar Universiteit van Amsterdam);
- Henk Jan Ormel (Tweede Kamerlid voor het CDA, onder meer woordvoerder Europa).

Andere vragen die aan de orde komen zijn:

Draagt de ambitie uit Lissabon bij tot innovatie of juist niet?

Bestaat er eigenlijk een effectief Europees wetenschappelijk onderzoeksbeleid?

Kunnen Europese bedrijven zich meten met andere bedrijven in de wereld op het terrein van onderzoek en ontwikkeling?

En hoe kan dat terrein verder worden ontwikkeld en verbeterd?

Het debat zal worden geleid door Maarten Huygen (journalist *NRC Handelsblad*).

Tijdens de avond zal Mariecke van der Linden (componist, muzikant, schilder) een 'innovatie'-performance geven.

HET EINDE VAN DE STANDAARDTAAL?

Thomas von der Dunk*

Wie de taal heeft, heeft de toekomst. Wie bepaalt hoe er gesproken en geschreven wordt, bepaalt daarmee ook wie in de samenleving straks de toon zal zetten: degenen die niet zo spreken en schrijven, zullen daarin namelijk het onderspit delven. Iedereen die daartoe in de gelegenheid is zal daarom altijd proberen de taal voor te schrijven die hij zelf het beste beheerst – of dat nu ‘binnen’ een taal de ‘juiste’ variant is, of in internationaal verband de eigen moedertaal.

Vandaar dat ook Europa staat of valt met de hantering van taal. Anders dan Amerika, waar het Engels vrijwel vanaf het begin dominant was, en pas recent door de opkomst van het Spaans wordt bedreigd, kan Europa alleen maar bestaan bij de gratie van linguïstische pluriformiteit. Europa blijft een verzameling stammen waarvan iedere stam zich als gelijkwaardig aan de andere beschouwt. Niet toevallig ging, toen de vanouds meest strak centralistisch en autoritair georganiseerde staten van ons continent – Frankrijk en Spanje – na de dood van De Gaulle en Franco begonnen te democratiseren, al snel die gekunstelde eenheid teloor, en werd achter de nationale vlag weer de eeuwenoude verscheidenheid aan regio's zichtbaar – elk met een eigen, tot dan toe door de machthebbers in het centrum ‘verboden’ taal. Omgekeerd: elke poging om van bovenaf voor heel Europa een dominante standaardtaal op te leggen, of het nu het Frans is met de dictatuur van Napoleon, het Duits met de dictatuur van Hitler of het Engels met de dictatuur van de markt, roept bij alle *native speakers* een hoop verzet op, omdat de voorsprong die zo'n dominantie aan die *native speakers* geeft, alle overigen, die hierin vanzelf minder mee kunnen komen, meteen tot tweederangs burgers declassert.

Nu zult U misschien tegenwerpen: die standaardisering is inder-

---

* Dr. T.H. von der Dunk (cultuurhistoricus, publicist en politiek commentator) sprak deze column uit op 14 oktober 2008 tijdens het Café Europa 'Brussel en de toren van Babel'.

tijd toch ook binnen één land met het Frans of Engels min of meer gelukt – dus waarom zou dat niet ook lukken met één van die talen binnen het Europese geheel, als daar voldoende macht achter staat? Wel, in die laatste conditie zit hem de verklaring: als daar voldoende macht achter staat. Die staat er namelijk niet achter.

Ten eerste was die vroegere standaardtaal niet mogelijk zonder een weinig democratische vorm van dwang, die thans ook binnen een taalgebied minder makkelijk te handhaven valt dan een eeuw geleden, toen de maatschappelijke verhoudingen nog aanmerkelijk hiërarchischer waren: de emancipatorische ontwikkelingen en de daarmee gepaard gaande egalitaire ideologie hebben in de loop van de twintigste eeuw deze weg steeds moeilijker begaanbaar gemaakt. Zeker in Nederland heeft het zelfbeschikkingsrecht in dit opzicht in de jaren zeventig krasse vormen aangenomen. Wie bent U om te bepalen hoe ik spreken of schrijven moet? Ik weet zelf wel wat goed is, althans ik denk het te weten, en ik zeg wat ik denk, zo is de toon – ook als daar weinig denkwerk aan vooraf blijkt te gaan. Tegelijk stuit deze attitude van totale vrijheid, blijheid op grenzen. Ik kom daar op terug.

Maar er is nog een tweede en derde reden, waarom de vroegere standaardisatie binnen een taal in een land niet in de opmars van een toekomstige standaardtaal binnen heel Europa een parallel zal krijgen. Die tweede reden is, dat hier niet binnen een staat ‘elite’ en ‘volk’ op elkaar botsen, waarbij die elite in pre-egalitaire tijden dus de toon kon zetten, maar dat hier de elites van meerdere staten op elkaar botsen. Geen Franse hoogleraar die van zijn Engelse collega denkt: die is maatschappelijk, dus taalkundig aan mij superieur. En de derde reden hangt daarmee direct samen: er bestaat binnen Europa geen hogere macht die die superioriteit afdwingen kan. Europa wordt niet zelf een superstaat, het blijft een verzameling afzonderlijke staten, waarin die afzonderlijke staten de toon zetten en tot overeenstemming moeten komen – de kredietcrisis illustreert dat dezer dagen opnieuw: het zijn Sarkozy en Brown die de handen ineen hebben geslagen, Barroso en onze eigen Neelie van anti-kartel-zaken zitten er in de coulissen als machteloze figuranten bij.

Waar de staten de toon blijven zetten, weten ook de afzonderlijke officiële staatstalen de staat achter zich: als het belangrijkste machtsinstrument waarmee de nationale elites zo niet – in de

strijd met de andere nationale elites – hun internationale gelijkwaardigheid zeker zullen weten te stellen, dan toch ten minste hun dominantie in eigen land. Zolang Brussel volledig afhankelijk is van de medewerking van de lidstaten, en geen nationale regeringsleider kan afzetten of een leger naar een nationale hoofdstad kan sturen om orde op zaken te stellen en zo taaleenheid af te dwingen, zal dat zo blijven.

Want dat laatste konden de nationale elites binnen hun eigen staten natuurlijk altijd wel: zij beschikten over de machtsmiddelen om van hun eigen standaardtaal afwijkende dialecten naar de maatschappelijke marge te dirigeren. Het regionale en het sociale aspect waren daarbij twee zijden van dezelfde medaille: met het geleidelijke centralisatieproces dat de meeste Europese staten in de loop der eeuwen doorliepen, concentreerde zich de bovenlaag steeds meer in de hoofdstad: daar gebeurde het, daar werd ook in taalkundig opzicht de toon gezet, wie achterbleef in de provincie en daar (automatisch) zijn eigen regionale taalvariant bleef spreken, raakte eveneens in sociaal opzicht achterop. Met het Amsterdams, Haags of Utrechts wordt vandaag altijd het *plat* Amsterdams, Haags of Utrechts bedoeld – de stedelijke elite heeft zich het ABN eigen gemaakt, en wie te duidelijk met Amsterdams, Haags of Utrechts accent spreekt, of zich door woordkeuze ver-raadt, valt in die kring al snel uit de toon en dus als onbeschaafd en niet geheel serieus te nemen door de mand. In dat opzicht blijft ook Nederland stilzwijgend een standenmaatschappij, waar ‘ons soort mensen’ andersoortige mensen buitensluit.

Vandaar dat minderheidstalen binnen een land tevens in maatschappelijk opzicht snel een tweederangspositie innemen: wie echt vooruit wilde komen, ‘veranderde’ van moedertaal, omdat vergaande sociale stijging alleen haalbaar was voor degenen die aansluiting bij de culturele elite van het land hadden weten te vinden. Zo werd Bretons en Fries iets van achterlijke boeren – ook de regionale elite prefereerde, om op nationaal niveau mee te kunnen komen, Frans en Nederlands. Het bekendste voorbeeld hiervan vormden de zogeheten Franskiljons in Vlaanderen, en de emancipatie van het Vlaams – voor de laatste Franstalige premier van België moeten we inmiddels al decennia teruggaan – valt niet los te zien van een geleidelijke verschuiving van economisch, en dus politiek, zwaartepunt binnen België in noordelijke richting. De

eeuwenlang onderliggende taal kon dankzij de groeiende macht van haar *native speakers* gaandeweg haar tweederangspositie verliezen.

Wat de nationale elite in internationaal verband nastreeft, is wat zij tegelijk op nationaal niveau vreest: een gebrek aan taalkundige hiërarchie. Met de moedertaal die volgens haar in Europa verdedigd moet worden, bedoelt zij altijd de eigen beschaafde vorm – niet het gebrabbel der onbeschaafden, die taalkundig nog moeten worden heropgevoed. Maar misschien is het juist deze in de praktijk tegen de achtergrond van de emanciperende massa moeilijk te handhaven tweeslachtigheid – het idee van principiële gelijkheid tússten talen tegenover principiële ongelijkheid als het varianten binnen een taal betreft – die de weg heeft geëffend voor de neergang van het idee van een standaardtaal. Want waar houdt een (gelijkwaardige) taal op, en begint een (ongelijkwaardig) dialect? Het Fries gold eens ook als zodanig, en nu het Fries als aparte taal is erkend, en daarmee van zijn sociale stigma is bevrijd, eisen eveneens Limburg en Twente hun spraakrechten op, alsof de daar gesproken taal ‘minder’ zou zijn. Van dialect naar taal: dat is ook een vorm van sociale stijging, die zich mede in een toenemende taalkundige herbronning van de eigen regionale elite vertaalt: die schroomt steeds minder om het eigen streekdialect te koesteren, omdat dat niet meer als minderwaardig geldt.

Dit gaat soms zelfs zover dat er sprake is van een *invention of tradition*. Werden vroeger kunstmatig nationale standaardtalen gecreëerd en van boven via het onderwijs opgelegd – met het Noors als fraaiste voorbeeld – nu geldt dat soms zelfs voor regionale standaardtalen. De herwaardering van de regio, die met de erkenning van evident van hun omgeving afwijkende entiteiten als Friesland, Wales en Baskenland inzette, leidde ertoe dat ook de elite in vanouds minder geprononceerd aparte regio’s de eigenheid begon te benadrukken, en dat vergde naast de koestering van veel historische folklore de opwaardering van het eigen dialect tot een volwassen taal. Na Baskenland begonnen in Spanje ook Asturië, Cantabrië en Gallicië het belang daarvan in te zien, waarbij die eigenheid soms even gekunsteld is als het politiek gemotiveerde hedendaagse verschil tussen Servisch en Kroatisch.

Hier gaat het om verschillen tussen regio’s, waarbij die regio’s

zich voortaan als gelijkwaardig beschouwen, en het eerdere sociale verschil dus slijt. Dat ligt anders bij het taalverschil binnen een regio, want zolang de bovenlaag in dat opzicht andere normen huldigt dan de onderlaag, zal taalgebruik hier zijn sociaal onderscheidend vermogen behouden, en de bovenlaag altijd trachten haar opvattingen als normgevend voor te schrijven, dus ook met enige dwang via het onderwijs op te leggen. En aangezien een zekere taaluniformiteit vanwege onderlinge verstaanbaarheid noodzakelijk is, en de essentie van elk beschavingsproces sowieso uit de verspreiding van de iets gepolijstere omgangsvormen van de bovenlaag bestaat, hoeven we dat ook geenszins te betreuren.

DE FAVORIETE LUIS IN DE PELS

Tijdo van der Zee*

De Vereniging Democratisch Europa bestaat tien jaar en vierde haar jubileum met het debat 'Europa en Amerika' in Felix Meritis in Amsterdam.

'Terwijl de Franse president Nicolas Sarkozy zich naast president George Bush nestelde, zat Europese Commissievoorzitter Manuel Barroso met zijn rug naar hen toe op de achterkant van het golfkarretje. Tekenend voor de onmacht van de Europese Unie,' verklaarde universitair hoofddocent Otto Holman. De opmerking ontlokte een instemmend gegrinnik uit de zaal. Maar niet iedereen kon zich vinden in Holmans gevoel voor symboliek.

'Nee. Nu versmal je Europa weer, Otto,' zei staatssecretaris Frans Timmermans, 'Sarkozy is op dit moment de voorzitter van de Europese Raad en als zodanig ook gewoon onderdeel van de Europese constellatie.'

'Hoor jij dan ook bij die mensen die vinden dat Frankrijk langer voorzitter moet zijn in deze zware tijden, omdat die last voor Tsjechië te zwaar is?' probeerde Otto Holman en hij draaide zich uitdagend naar de staatssecretaris.

'Nee, ik ben voorstander van een vaste voorzitter, zoals ook in het Verdrag van Lissabon staat,' beweerde Frans Timmermans.

'Ja, maar tot die tijd...' zei Holman.

'Verscheidene lidstaten, waaronder het Verenigd Koninkrijk, hebben de uitdagingen in de huidige financiële crisis gezamenlijk snel en adequaat aangepakt. Dus schilder Europa niet af als constructie die niet werkt. Dat gaat mij echt te ver,' sprak de staatssecretaris.

Een uitleg voor de minder Europa-ingewijden: bovenstaande discussie ging over één van de populairste Europese onderwerpen, het gewenste eindpunt van Europese integratie, ofwel, zoals Holman het in Latijn uitdrukte, *Quo Vadis Europa?* Naar een federatie, of naar een bundeling van staten, waarin een kleine

---

* T. van der Zee (freelancejournalist) schreef dit artikel daags na het op 11 november 2008 gehouden Café Europa 'Change!'.

lidstaat als Nederland wel eens overlopen zou kunnen worden door de grotere jongens? Het geanimeerde gesprek vond plaats op dinsdag 11 november in de Shaffyzaal op de vierde verdieping van Felix Meritis, het Europees centrum voor kunst, cultuur en wetenschap. Holman en Timmermans maakten deel uit van een discussiepanel dat op deze herfstige novemberavond bijeen was geroepen om de tiende verjaardag van de Vereniging Democratisch Europa op te luisteren. Het panel bestond verder uit Amerikanist en mede-VDE-oprichtster Ruth Oldenziel en columnist en historicus Thomas von der Dunk. NRC-redacteur Maarten Huygen leidde de discussie. De hoofdvraag van de avond was of de *winds of change* die precies een week eerder in Amerika waren gaan waaien ook de kop op zouden steken in Europa.

‘Ik ben al sinds jaar en dag geabonneerd op de e-mailservice van Felix Meritis. De interessantste bijeenkomsten pik ik er uit,’ zo verklaarde een bezoeker zijn aanwezigheid. Het mooie affiche had niet alleen zijn aandacht getrokken, want een kwartier voor aanvang waren alle stoelen bezet en werden er vanuit de opslag snel enkele tientallen bijgeschoven. Een leuk cadeautje voor de Vereniging Democratisch Europa.

‘De VDE is al tien jaar lang mijn favoriete luis in de pels.’ De paradoxale felicitatie van staatssecretaris Timmermans moest even bezinken, maar toverde toen toch een glimlach op het gezicht van verenigingsvoorzitter Paul Kapteyn. Even daarvoor had Kapteyn vanachter de kathedraal van de gelegenheid gebruik gemaakt om de VDE – ‘en bij dezen dus ook eigenlijk mezelf’ – te feliciteren met haar tinnen jubileum. ‘De vereniging is ontstaan uit onbehagen over het sociale en democratische gehalte van de Europese Unie. En zo lang die situatie voortduurt, zo lang zal de VDE blijven bestaan,’ sprak Kapteyn. Deze houding van kritisch volgen beviel de staatssecretaris dus wel. ‘De VDE heeft altijd een idee van hoe Europa beter kan en vervalt niet in gemakzuchtig nationalisme. Ik vind het belangrijk dat we vanuit de samenleving af en toe een corrigerende draai om de oren krijgen,’ zo verklaarde hij.

Een week na Barack Obama’s verkiezing heerste in Nederland nog altijd een jubelstemming en ook de panelleden maakten geen geheim van hun enthousiasme. ‘Sommigen vinden dat zelfs een beetje dom van me,’ stelde staatssecretaris Timmermans, ‘maar

ik zie dit echt als een injectie van optimisme. Eerder betrapte ik mezelf erop dat ik het oordeelsvermogen van mensen te somber inzag. Daar kom ik nu op terug. Ik kreeg een sms'je van een Amerikaanse vriend, waarin hij schreef '*Rosa sat, so that Martin could stand, so that Colin could walk, so that Barack could run, so that our children will fly!*'. Obama's verkiezing heeft een groot psychologisch effect. Ik hoop dat dat overslaat op Europa, zodat ons Europees cynisme, die gestolde wanhoop, omslaat in optimisme.'

Alle panelleden meenden dat met Obama een nieuwe periode van de trans-Atlantische relatie zal aanbreken. Een relatie waarin Europa niet langer lui achterover kan leunen, maar waarbij het zijn verantwoordelijkheid neemt. 'Bijvoorbeeld in Afghanistan,' zei Ruth Oldenziel, 'Obama gaf in zijn speech in Berlijn aan Europese steun nodig te hebben in de strijd daar. Ik denk dat de Europese Unie dan ook haar deel moet doen.' Op één belangrijk dossier zou Europa zelfs een voortrekkersrol kunnen spelen, meende Oldenziel. 'Wij moeten veel meer dan nu inzetten op groene energie.' Staatssecretaris Timmermans was het daarmee eens: 'Ik zie voor ons een leidende rol in het oplossen van het klimaatprobleem weggelegd. En daar moeten we hard aan trekken, want ik denk dat het nog lastig wordt om Amerika voor te blijven. Europa heeft namelijk de zorg dat het de Berlusconi's van deze wereld aan boord houdt, om van de Polen nog maar te zwijgen.'

Wil Europa daadwerkelijk een leidende rol in de wereld spelen, dan moet het ook investeren in het verwerven van morele autoriteit. Europa, of eigenlijk het hele Westen, lijkt hier op cruciale momenten tekort te schieten. Timmermans erkende dit. 'Men is woedend op ons in het Westen. Wij zouden handelen naar onze 'waarden'. Maar met een kamp als Guantanamo haal je die bewering in één klap onderuit.' Een ander voorbeeld is te vinden dichterbij huis, volgens Thomas von der Dunk: 'Dat we Hamas, de winnaar van een democratische verkiezing, niet erkennen, alleen omdat hun idealen ons niet aanstaan is ook erg slecht voor onze geloofwaardigheid.'

Hoop, verantwoordelijkheid en moreel besef; hoge verwachtingen dus voor het toekomstige Europa. Maar wie moet die kar dan trekken? Met die vraag zijn we weer terug bij het eerder genoemde *Quo vadis?*

‘We hebben een Europese Obama nodig,’ zei Otto Holman, ‘En echte vergezichten, met een einddoel. Precies zoals Jean Monnet, de oprichter van de Europese Unie het voor ogen had, stapje voor stapje naar een *Ever closer Union*.’

‘Dat was helemaal niet de intentie van Monnet,’ zei Frans Timmermans, die eruit zag of hij het voor de zoveelste keer tevergeefs moest uitleggen, ‘De staat is *here to stay*. Monnet had dat goed begrepen en de Unie daar speciaal op ingericht.’

‘Europa behoeft een meer *sophisticated* benadering. Verdere integratie is een heilloze weg.’ zei Ruth Oldenziel, zich in de discussie mengend. ‘We moeten niet doen of Europa een actor is. Ik zou het over een andere boeg willen gooien. In de trans-Atlantische relaties kan ik me bijvoorbeeld goed voorstellen dat Nederland de banden aanhaalt met New York, of dat steden onderling dat doen. Een ander voorbeeld is het klimaatinitiatief *Together* van de toenmalige Britse premier Blair en Schwarzenegger, de gouverneur van Californië. Die twee omzeilden daarmee de federale wetgeving van Bush.’ De Amerikaniste haalde met deze theorie een derde Europese benadering van de plank en maakte het daarmee voor het publiek niet makkelijker.

Gemakkelijk hoefde het ook niet te zijn voor het publiek, als het maar interessant was. ‘Toen de Berlijnse muur viel in 1989 woonde ik in Washington en het voelde alsof ik alle actie misliep,’ zei Ruth Oldenziel eerder die avond. Waar moest je zijn om de huidige actie van dichtbij mee te maken? Misschien wel een klein beetje in de Shaffyzaal op de tiende verjaardag van de Vereniging Democratisch Europa.

EUROPA EN AMERIKA ONDER OBAMA

Thomas von der Dunk*

'Change'. Het was het motto van de winnaar van de Amerikaanse presidentsverkiezingen en na hem eveneens van de verliezer, omdat niemand met het oog op Bush' wanprestaties aan gedachteloze continuïteit behoefte had. Maar ook wanneer beide kandidaten dit niet zo nadrukkelijk als motto gekozen zouden hebben, was verandering onvermijdelijk geweest. Amerika kon en kan niet op de oude voet doorgaan: het geld is gewoon op.

Al heeft Bush, hoezeer ook met zijn economische geheelonthoudingsprincipes in strijd, uiteindelijk miljardenmaatregelen moeten nemen, die een paar maanden eerder niemand voor mogelijk had gehouden, en bij zijn meest verstokte achterban de vrees voedden dat nu alsnog 'het socialisme' werd ingevoerd. In revolutionaire tijden is nu eenmaal het vandaag nog ondenkbare toch al gisteren gebeurd. Het gaat niet te ver om te constateren dat we dankzij de kredietcrisis nu een paradigmawisseling in het politieke denken kunnen bespeuren: de onbeperkte markt is tegen haar grenzen aangelopen, en de overheid blijkt als maatschappijordnende instantie heel wat onmisbaarder dan neoconservatieven als Bart Jan Spruyt en postmodernisten als Paul Frissen lang georakeld hebben. Toen bij ons Wouter Bos De-Ex-Bank-Van-Nederland nationaliseerde, zodat 'die tent nu van hem was' – om zijn voor het ego van bankiersbazen weinig vleierende bewoordingen te gebruiken – hield zelfs Geert Wilders even zijn mond. En dat schijnt toch echt vrij weinig voor te komen.

In drie opzichten zijn in de Verenigde Staten de zaken financieel volledig ontspoord, waarbij men slechts mocht hopen dat de luchtbel langzaam leeg zou open, in plaats van uit elkaar te spatten. Thans lijkt toch meer dat laatste het geval.

Ten eerste kampt Amerika met een negatieve internationale betalingbalans: het importeert veel meer dan het exporteert. Niet

---

* Dr. T.H. von der Dunk (cultuurhistoricus, publicist en politiek commentator) sprak deze column uit op 11 november 2008 tijdens het Café Europa 'Change!'.

in die naar verhouding extreme mate als IJsland, dat de buitenwereld als handelswaar niet veel meer dan vissen en vulkanen te bieden heeft en daarom, op zoek naar andere inkomstenbronnen, recent in één groot hedgefonds veranderd bleek te zijn, maar toch. Die negatieve handelsbalans valt niet los te zien van *The American Way of Life*: van de onverzadigbare consument.

Ten tweede is er namelijk jarenlang door de Amerikaanse burger op de pof geleefd: in plaats van te sparen, is er veel meer uitgegeven dan er werd verdiend. Alleen een piramidespel van ongedekte en ondoorgrondelijke hypotheekpakketten kon nog een tijdje de illusie wekken dat de bomen tot in de hemel groeiden – maar met de kredietcrisis is deze fata morgana in rook opgegaan.

Ten derde is er ook jarenlang door de Amerikaanse overheid op de pof geleefd, waardoor een begrotingstekort is ontstaan dat Europese ministers van Financiën een hartverlamming zou hebben bezorgd. Enerzijds door idiote belastingverlagingen, anderzijds door idiote oorlogsuitgaven. Slechts dankzij enorme buitenlandse leningen kan Washington in Irak en Afghanistan nog overeind blijven – de oorlog tegen de taliban wordt zo indirect door China en Arabische oliesjeiks gefinancierd. Dat dat op termijn ook politieke consequenties zal hebben, zal duidelijk zijn – mocht Amerika straks Taiwan in een conflict met China militair te hulp moeten komen, dan kan dat alleen maar als Peking bereid is een Amerikaanse aanval op Shanghai te betalen.

Zowel Obama als McCain zou meteen onverbiddeijk met die waarheid zijn geconfronteerd – een belangrijk verschil tussen beiden is echter, dat de eerstgenoemde zich dat reeds thans beter dan zijn gewezen tegenspeler realiseert. Met de kredietcrisis blijkt immers aan de vrijwel volstreckte Amerikaanse hegemonie van na de val van de Muur een duidelijk einde gekomen en het gelijk van de veelgesmade Franse president Chirac bewezen, toen deze stelde dat Parijs zich moest instellen op een multipolaire wereld, waarbinnen de Verenigde Staten slechts één van de grote mogendheden zou vormen, zij het momenteel natuurlijk nog wel met afstand de machtigste. De opkomst van India en China moge immers enerzijds in een indrukwekkend tempo geschieden, anderzijds wordt ter illustratie daarvan nog steeds vooral opgewonden verwezen naar het feit dat de economie van China intussen toch echt al qua omvang die van Italië is gepasseerd. Nu: dat lijkt mij inderdaad een opzienbare prestatie, een land van anderhalf

miljard inwoners dat meer gewicht in de schaal legt dan een land van zestig miljoen!

Maar hoe dan ook: dat de Amerikaanse hegemonie in een onthutsend tempo aan het afbrokkelen is, valt niet te ontkennen. Onder Bush heeft het land zich van vrijwel de hele wereld vervreemd, en het eerste wat de nieuwe regering zich nu zal moeten realiseren is dat Washington niet iedereen tegelijk tegen zich in het harnas jagen kan: niet én de Russen én de Chinezen én de Arabieren én heel Latijns-Amerika. Dat Washington bijvoorbeeld heel concreet zal moeten kiezen: wat heeft de grootste prioriteit? Is dat het (behoorlijk opgeklopte) Iraanse atoomgevaar, dan zal Amerika in de VN toch snel de Russen nodig hebben, en dat beperkt de mogelijkheden ten aanzien van het Ossetische vraagstuk zeer. Beschouwt het daarentegen juist dát als het meest cruciaal, en maakt het dus ruzie met de Russen, dan kan het een strenge aanpak van Iran vergeten. Hoe verzwakt momenteel de Amerikaanse positie is, blijkt in ieder geval uit het onmachtig blazen tegen Moskou in de Kaukasus, de steeds verder vastlopende oorlog in Afghanistan, en het onvermogen om twee dwergstaatjes die in hoge mate van Amerikaanse gunsten afhankelijk zijn – Israël en Palestina – tot voortgang op het vredespad te dwingen.

Niet dat de kredietcrisis de rest van de wereld onaangetast laat. Ook Rusland en Iran zijn duidelijk in grote problemen gekomen. Vanwege de dalende olieprijs kan Poetin minder gloriëren en staat de positie van Ahmadinejad intern zelfs stevig onder druk – niet toevallig heeft hij nu een felicitatietelegram naar Obama gestuurd om een opening te maken. Dat schept kansen, mits men maar met meer tact te werk gaat dan in het nabije verleden op basis van al te veel westers triomfantisme is gebeurd. Wat men bijvoorbeeld indertijd jegens Moskou uit het oog heeft verloren, is dat je ook een (tijdelijk?) zwakkere gesprekspartner niet nodeloos redenen voor wrok moet geven, omdat zich dat, zodra de ander weer opgekrabbeld is, onherroepelijk tegen jezelf keren zal.

Die kortzichtigheid was voor de westerse benadering jegens Rusland in de jaren negentig kenmerkend, en de stugge houding van Poetin jegens het Westen kan dan ook op grote bijval van het Russische publiek rekenen, dat zich jarenlang vernederd heeft gevoeld: met het grootmachtsdenken van Poetin wordt tenminste

de nationale eer gered. Hetzelfde geldt, op wat kleinere schaal, ook voor Iran. Hoe onsympathiek het regime ook mag zijn: als het om de internationale positie gaat, kan het op de steun van de eigen bevolking rekenen. Waarom mag Iran niet eens kernenergie voor civiele doeleinden, laat staan een kernwapen, ontwikkelen, waar aan India, Pakistan en Israël, in strijd met alle non-proliferatieafspraken, zulks wel wordt toegestaan? Dit meten met twee maten doet de westerse geloofwaardigheid weinig goed en jaagt alle Iraniërs in de armen van Ahmadinejad terug. Een wijs beleid vergt allereerst de erkenning van het feit dat Iran een regionale grootmacht is, waaraan niet zomaar voorbij kan worden gegaan.

Met de verkiezing van Obama heeft Amerika zichzelf van een deel van zijn verleden bevrijd, en daarmee, blijkens de reacties in het buitenland, voorlopig een ongelooflijke hoop goodwill in de rest van de wereld verworven, niet alleen in Europa, maar eveneens in Afrika, de Arabische wereld en Indonesië. Alleen de reactie van het Kremlin was de facto uitgesproken zuur, maar dat valt natuurlijk niet los te zien van het raketschild dat Bush nog even snel voor zijn aftocht aan de Poolse oostgrens meende te moeten deponeren.

Die goodwill schept unieke kansen, hoezeer Obama ook de nieuwe president van de Verenigde Staten is, en niet een verkapte president van de Verenigde Naties wordt, zoals sommige juichende commentatoren wel eens lijken te veronderstellen. Een van zijn belangrijkste pluspunten, mede gevolg van zijn ontwapenende ethnische achtergrond die hem met veel delen van de wereld vertrouwd heeft gemaakt, vormt zijn vermogen om die wereld vanuit verschillende standpunten, en daarmee ook Amerika enigszins van buitenaf, te bezien – iets wat Bush volstrekt niet kon, en McCain eveneens onvoldoende. Dat is essentieel om brokken te voorkomen, omdat wie niet weet hoe de ander jouw daden percipieert, ook niet weet, hoe die daarop straks reageert, zodat je geregeld onaangenaam verrast zal worden als de wereldgeschiedenis een heel andere richting inslaat dan jezelf had bedoeld. Dat onvermogen om de rest van de wereld te begrijpen, vormde de rode draad door acht lange regeringsjaren Bush.

Om die reden is die wisseling van de wacht ook voor Europa niet onbelangrijk. Zeker, op tal van punten zou Obama het ons wel

eens moeilijker kunnen maken dan Bush of McCain, omdat hij meer van ons verwacht en wij met onze verheugde reacties ook aan gene zijde van de Oceaan een zeker recht op verwachtingen hebben geschapen. In dat opzicht zal er regelmatig én in Amerika én in Europa van teleurstelling over de ander sprake blijven, en zal het tot allerlei compromissen komen waarover niemand echt zielsgelukkig is. Maar tegelijk kan Europa, als Amerika nu, op basis van Obama's realistische politieke kijk, in de rest van de wereld meer voor elkaar krijgt, daarvan ook enorm profiteren, omdat de mislukking van Bush onvermijdelijk eveneens op Europa terugsloeg.

Amerika blijft nu eenmaal de macht die het meest aan Europa verwant is, en waarmee Europa het nauwste is gelieerd, bij alle immense verschillen die er zijn en ook zullen blijven, en die sinds 1989 ook los van de toevallig regerende president als gevolg van de gewijzigde geopolitieke situatie onvermijdelijk verder zijn gegroeid. En in de ogen van andere continenten vormen Europa en Amerika samen het gezicht van het Westen, zodat de daad van de een ook onvermijdelijk de beeldvorming inzake de ander beïnvloeden moet. Maar er is nu, voor het eerst sinds jaren, in ieder geval weer enige reden tot hoop dat er op een aantal belangrijke terreinen bescheiden vooruitgang zal kunnen worden geboekt. En dat is winst.

EUROPA NA DE KREDIETCRISIS

Thomas von der Dunk*

Graaien tot de banken vallen. Dat was de essentie van het gedrag van enkele topmanagers bij Lehman Brothers, Fortis en de nodige andere financiële instellingen de afgelopen herfst. Eerst de miljoenenbonus voor falend beleid incasseren, dan de hand bij de overheid ophouden om van staatswege de ontstane tekorten aan te laten vullen. Of neem de winst van Rijkman Groenink bij de ondergang van ABN Amro vorig jaar: je voert jarenlang een matig beleid, verpatst De-Bank-van-Nederland, en vangt twintig miljoen. Daarvoor bestaat maar één woord: pervers.

De perversiteit daarvan is nu eindelijk ook tot de politici doorgedrongen, en de maatregelen buitelen over elkaar heen. De koers is nog onduidelijk, maar dat het anders moet staat vast. De neoliberale profeten van de ongeremde markwerking en privatisering als Heilbrengers van de Mensheid, die het Westen in een permanente win-winsituatie zouden doen verkeren, hebben even geen tekst. Als Pilatus wassen zij hun handen in onschuld, zoals Abram de Swaan al enige weken geleden in *NRC Handelsblad* constateerde. Hun ideologisch gedreven wetenschappelijke zekerheid heet nu plotseling maar een meninkje. Onder druk wordt alles vloeibaar, economische wetenschap bovenal. En dus zien wij zelfs de Amerikaanse regering dingen doen, die zijzelf nog maar een half jaar geleden als 'communistisch' zou hebben verketterd. In revolutionaire tijden is het nog vandaag ondenkbare toch al gisteren gebeurd.

Hoe nu verder, in Nederland en Europa? In elk geval kan de magie van de altijd zegenrijke onzichtbare hand van de markt nu even naar het rijk der fabelen terug. En ook het idee van zelfcontrole in de geest van Tabaksblat kan nu in het museum der verzinse-len worden bijgezet. Controle zal altijd van een onafhankelijke

---

* Dr. T.H. von der Dunk (cultuurhistoricus, publicist en politiek commentator) sprak deze column uit op 9 december 2008 tijdens het Café Europa 'De pensioenen in Europa'.

instantie van buiten moeten komen, en de eindverantwoordelijkheid berust zo al snel bij de staat. De staat, nog tot voor kort tot hét probleem verklaard, blijkt nu voor elke oplossing onmisbaar: hij is, van het in een soort hedgefonds getransformeerde IJsland afgezien, in het Westen in elk geval nu even kredietwaardiger dan welk bedrijf ook. Symptomatisch voor de verschuiving der panelen is dat ING-baas Michel Tilmant, die dit voorjaar nog met verhuizing van zijn hoofdkantoor dreigde als iemand naar zijn bonussen durfde te wijzen, nu bij Wouter Bos te biecht moest gaan. Is dit de bankiersvariant van het strafbeleid van statusvermindering en vernedering dat PvdA-Kamerlid Hans Spekman voor ongezeglijke Marokkaanse straatschoffies op het oog had?

Van erg veel nederigheid bij bankiers was overigens bij de recente Kamerzitting nog weinig te merken. Het was een stuitend vertoon van afwezig verantwoordelijkheidsbesef van een verzameling voorheen opgeblazen ego's die zich nu plotseling heel klein gingen maken. Het was hen ook allemaal maar overkomen, ze konden er niets aan doen. Wel, als zij er niets aan konden doen, dan is voortaan ook het salaris van tweede kantoorbediende voor hen genoeg. Terecht hebben de Nederlandse en Belgische regering, toen zij in oktober over het opbreken van Fortis aan het onderhandelen sloegen, de voor het debacle verantwoordelijken uiteindelijk niet meer over de oplossing geconsulteerd. De staat hernam wat hij drie decennia lang heeft laten versloffen.

Tot de politieke verliezers van de kredietcrisis behoort duidelijk ook de Europese Commissie. Haar politieke ideologie, niet los te zien van haar personele samenstelling, die uit een bovenproportioneel aantal marktgelovigen bestaat, is intussen achterhaald. Op Europees niveau is het niet 'Brussel' geweest, maar een aantal Europese regeringsleiders dat, door de handen ineen te slaan, een nieuwe koers heeft uitgezet. De Commissie had het nakijken, en Barroso, zelf dankzij het Oude Denken in het zadel gekomen, buigt nu met de nieuwe windrichting mee, opdat hij eind volgend jaar nog een kansje op herbenoeming kan maken. Dit weekend kwam enige op zich begrijpelijke ergernis van Neelie Kroes daarover aan het licht. Maar ook zelf zat zij er laatst in het tv-programma *Buitenhof* onmachtig bij, toen Wouter Bos uitlegde wat hij allemaal ter redding van het bankwezen had gedaan. Schoorvoetend moest ze toegeven dat zij geen handvatten had om het te

verhinderen, maar het was aan haar reactie te merken dat zij er eigenlijk anders over dacht.

Wil de Europese Commissie het initiatief herwinnen, dan moet zij haar koers bijstellen, wat vermoedelijk de nodige personeelswisselingen vergt. Daarvoor komt komend najaar een uitgelezen kans. Veel kritischer dan voorheen zal met name het Europees Parlement bij de kandidaat-leden voor de Commissie niet alleen moeten kijken of zij inhoudelijk, maar ook of zij politiek geschikt zijn voor hun taak. Op die manier kunnen ook de Europese verkiezingen meer politieke inhoud krijgen, en ontstaat minder koekeuk éénzang onder de kandidaten van de gevestigde partijen, die allereerst ‘allemaal erg voor Europa’ zijn, en zich de vorige keren op zulke momenten nog steeds te vaak als vertegenwoordigers van Brussel in eigen land, in plaats van als vertegenwoordigers van de eigen burgers in Brussel opstelden – waarmee de politieke flanken dus ruim baan kregen en te makkelijk het maatschappelijk ongenoegen achter zich verenigen konden.

Het grote probleem is dat Europa in de praktijk nog steeds te veel alleen maar als markt is gedacht, voor volledig vrij verkeer van personen en goederen, op basis van een *plain level*-fictie. Maar met het oog op de bestaande diversiteit, met het oog op de sociaaleconomische en sociaal-culturele verschillen die binnen de Europese Unie bestaan en met de jongste uitbreidingen nog fors zijn vergroot, zullen aan die markt grenzen gesteld moeten worden. Europa is te divers om aan de egaliserende werking van de markt overgeleverd te worden, en het zou vanzelf moeten spreken dat niet van Gibraltar tot de Noordkaap dezelfde regels gelden, omdat de omstandigheden anders zijn. Hoe moet een boer in de smalle Alpendalen op steile berghellingen, of met een zeer kort seizoen boven de poolcirkel, met een collega in de vlakke polders in Nederland concurreren, waar die immers straks bijna computergestuurd vanuit zijn leunstoel zijn tractor het werk kan laten doen? Dat de inwoners van het Europa van boven de boomgrens hun bestaan niet op het altaar van de marktmoloch geofferd willen zien worden, dat landen als Zwitserland of Noorwegen over een EU-lidmaatschap aarzelen als dat betekent dat hele delen van hun land onbewoond zullen raken, lijkt mij logisch. De markt is een middel om een betere samenleving te krijgen – geen waarde of doel op zich.

Aan het ideaal van een Europa zonder grenzen voor zijn burgers, zitten omwille van de leefbaarheid zo dus wel een paar voorwaarden vast. Het recht op vrije vestiging en het recht om in heel Europa onder dezelfde voorwaarden een bedrijf te beginnen, zou moeten betekenen dat als een Fransman in Zeeland een oesterkwekerij wil starten, hij dat onder dezelfde condities mag doen als een Zeeuw. Maar die condities zélf kunnen heel anders zijn dan wanneer beiden in Frankrijk een oesterkwekerij zouden starten. Dat is een essentieel punt, waardoor met afwijkende, uit klimatologische, fysisch-geografische en cultureel-mentale verschillen voortkomende omstandigheden rekening kan worden gehouden. Dat betekent: meer verscheidenheid.

De noodzakelijke beperking van het volkomen-vrijemarktdenken, die om bovengenoemde redenen zonder twijfel op steun bij de meerderheid van de Europese bevolking rekenen kan, strekt zich ook uit tot het bankwezen. Waar de nationale staat voorlopig nog steeds het belangrijkste politieke kader blijft, kan de financiële wereld daarvan niet geheel los komen te staan. En tegelijk zal men niet moeten schromen om op Europees niveau eindelijk voor voldoende toezicht en voldoende gemeenschappelijke regelgeving moeten zorgen om herhaling van de huidige kredietcrisis te voorkomen. Dat betekent onder meer een Europees einde aan de extravagante bonussencultuur, die op grond van het daaraan inherente kortetermijndenken tot zulke onverantwoorde activiteiten in een cruciale sector van de economie heeft geleid.

OVER DE EUROPESE IDEEËNMARKT KAN JE NOG NIET LEKKER STRUINEN

Tijdo van der Zee*

Stel je een markt voor waarbij intellectuelen achter hun kraampjes hun ideeën aan de man proberen te brengen. Die intellectuelen zijn het onderling vurig oneens over dezelfde onderwerpen. Aan het publiek is de keuze achter welke intellectueel het zich schaaft, van welke intellectueel het de producten koopt. Geschetst beeld is een voorstelling van een publieke ruimte.

Op de avond van 25 maart 2009 onderhandelen het kabinet en de sociale partners over maatregelen die Nederland bestendig moeten maken voor de zware economische storm die over de wereld raast. Tegelijkertijd doopt de nationale intelligentsia in beschutte studeerkamers haar pen in de inkt voor een vlammend betoog in één van de ochtendkranten of weekbladen. Potverdorie, dat kabinet met z'n rare plannen zal er van lusten! Met iedere pennensreek geven de schrijvers niet alleen uiting aan hun eigen ideeën, maar formeren ook de nationale publieke ruimte.

Op diezelfde maartse lenteavond geeft socioloog Abram de Swaan in het Amsterdamse cultuurcentrum Felix Meritis een lezing over een ideeënmarkt waar de kraampjes opvallend leeg blijven. De Europese publieke ruimte stelt nog weinig voor. Gezien de hoge opkomst bij zijn lezing in de Teekenzaal, is dat iets om je zorgen over te maken.

De Swaan schetste de contouren van de huidige Europese publieke ruimte en vertelde over de obstakels die de ontwikkeling ervan in de weg staan. Daarna ging de socioloog in gesprek met het publiek, onder leiding van Maarten Huygen, chef redactie bij de katern *Opinie* van het *NRC Handelsblad*. Dat publiek wilde vooral het fijne weten van de relatie tussen de publieke ruimte en de Europese meertaligheid en over het nut van een Europese publieke ruimte.

---

* T. van der Zee (freelancejournalist) schreef dit artikel daags na het op 25 maart 2009 gehouden Café Europa 'De Europese leegte: het democratisch tekort als een cultureel gebrek'.

‘Nationale publieke ruimtes zijn betrekkelijk nieuw en kwamen op na de ontwikkeling van de drukpers, de posterijen en het vrije woord. Daardoor werd het mogelijk pamfletten te verspreiden en boeken, waarin de onafhankelijke intellectueel zijn ideeën ventileerde. Met deze bezigheid, het verspreiden van ideeën, verdiende die intellectueel ook zijn boterham. De ontwikkeling van de nationale publieke ruimte was sterk verbonden met de ontwikkeling van een schoolsysteem, waarbij de mensen leerden lezen en schrijven, en de ontwikkeling van een nationale taal. Dat ging van klits klats klandere; als kinderen in het lokale dialect spraken, werden ze met de oren naar voren getrokken in de klas en moesten ze ‘au’ zeggen in het Frans,’ zo vertelde de socioloog.

Binnen nationale grenzen struikelen we bijkans over thema’s die de publieke ruimte vorm geven, denk aan thuiszorg, de multi-culturele samenleving of werkgelegenheid. In het grotere Europa blijken die thema’s veel moeilijker te vinden. De Swaan: ‘België vinden we in Nederland pas interessant als iemand in zijn kelder kleine meisjes vermoord. Een correspondent die werkt in België krijgt eens in de drie weken misschien een stukje in de krant. Toch is het allemaal heel interessant wat bij onze zuiderburen gebeurt.’ De Swaan kon met moeite enkele onderwerpen verzinnen waar heel Europa het tezelfdertijd over had. ‘De aanslagen in Londen en Madrid zijn daar voorbeelden van, en de referenda over de Europese Grondwet. En Nicolas Sarkozy is in de paar maanden dat hij in Europa de lakens uitdeelde, ook zo’n figuur geweest, waar iedereen over sprak. Ik moet nog zien of de Europese parlementsverkiezingen hetzelfde teweeg gaan brengen. Er is namelijk geen enkele sprake van grensoverschrijdende campagnes van de verschillende politieke partijen.’

Volgens De Swaan is een oorzaak van deze slecht ontwikkelde Europese publieke ruimte de nationale structurering van de omgeving waar de marktkoopmannen van de publieke ruimte hun werk verrichten. Al zouden ze willen, zij kunnen dat niet doen op een grensoverschrijdende manier. ‘De intellectueel van tegenwoordig leeft niet meer van de pen, zoals vanouds. De meesten hebben gewoon een salaris op de universiteit of soms bij de krant of de omroep. En nu roepen die universiteiten wel dat ze zo internationaal en Europees georiënteerd zijn, maar dat zijn ze helemaal niet. Ja, wel onderzoeksgebieden als oncologie of deeltjesfysica.

Maar de intellectueel die de publieke ruimte vorm moet geven, vind je bij geesteswetenschappen of maatschappijwetenschappen. En daar vindt de rekrutering vooral nationaal plaats, de instroom van studenten is grotendeels nationaal en de agenda wordt bepaald door nationale thema's.'

De Swaan kon slechts een handjevol figuren vinden die een grensoverschrijdende publieke ruimte vormgeven: 'Günter Grass en Umberto Eco zijn voorbeelden, die zich vanuit hun internationale literaire positie Europees uitspreken over politieke en morele zaken. Er zijn ook wel enkele reporters, politici en wetenschappers. Maar ze zijn schaars.' Puur vanuit een individueel oogpunt bekeken is dit niet vreemd. Wie wil scoren, vindt zijn doel het snelst in zijn eigen land. De Swaan: 'Er is altijd een sterke nationale culturele gelegenheidsstructuur die voor ondernemers bepaalde kansen schept. In Europa liggen wat dit betreft maar weinig kansen voor een hoge positie.'

De Swaan kon op basis van deze analyse maar één conclusie trekken: 'De intellectuelen in Europa zijn de niet de intellectuelen van Europa.'

Eén van de belangrijkste obstakels voor een intellectueel om zijn stem in heel Europa te doen horen, is de taal. De Europese Unie is een unie van en voor allen en daarom mag iedereen zijn eigen taal spreken. De Swaan denkt dat deze constructie onhoudbaar is. 'In plaats van dat de EU Engels kiest als Europese taal, kiest het voor gelijke berechting van 24 talen. De EU zegt: 'De rijkdom aan talen is de weelde van Europa' en: 'Diversiteit aan talen bevordert de diversiteit aan culturen.' Onzin. Kleine talen beperken juist de diversiteit. Iemand die alleen Lets spreekt komt nooit een anarchistische travestiet tegen, want dat is verboden in Letland,' zo beweerde De Swaan.

De Swaan moest erkennen dat Engels als officiële Europese taal native speakers bevoordeelt: 'De scheidsrechter over wat goed Engels is, is bijna altijd een native speaker. Ik schrijf al vijftig jaar in het Engels en nog geef ik de native speaker meestal gelijk. En je kunt de Engelsen niet het monopolie op het Engels afnemen, met een soort Eurospeak. Zo van 'You keep mouth shut, you Englishman.' Dat gaat niet werken'

Het publiek in de Teekenzaal kon deze laatste opmerking wel waarderen, gezien het gezamenlijke gegrinnik. Maar hier en daar begon men ook vraagtekens te zetten bij de opvatting van de socioloog dat we beter voor het Engels kunnen kiezen. Al was het maar vanwege het verschuivende geopolitieke zwaartepunt van Amerika naar China. Moeten we nu investeren in Engels, als we straks met Mandarijns veel meer kunnen bereiken?

Zo'n vaart zal het niet lopen, schatte De Swaan: 'De komende tientallen jaren neemt de invloed van China toe. Maar het aantal mensen dat Chinees spreekt zal niet op dezelfde wijze toenemen. Talen hebben een na-ijleffect. De meeste mensen zullen blijven denken dat Engels de beste taal is om te leren en dan is dat ook zo.' Maar misschien, zo stelde De Swaan, is de taaldiscussie helemaal niet meer zo relevant. Het Engels is al lang geadopteerd. 'Ik zie veel windowdressing door de Europese Unie, maar in feite is de keuze voor Engels een uitgemaakt zaak. Alleen, hoe stel je de Fransen op de hoogte?'

Naarmate de lezing van Abram de Swaan vorderde, bekroop bij enkelen het gevoel naar een niet-relevant thema te luisteren. Want waarom hebben we eigenlijk een Europese publieke ruimte nodig? En is dit niet een insideraangelegenheid, waar 95 procent van de samenleving helemaal niets mee te maken heeft?

De Swaan haastte zich te zeggen dat hij niet voor een Europese publieke ruimte pleitte, maar dat wanneer bepaalde keuzes worden gemaakt over verdere integratie van de Europese Unie, zoals voor een robuuster buitenlands beleid, er op Europees niveau over moet kunnen worden gediscussieerd. 'Als je zou willen dat er één lijn getrokken wordt tegenover Rusland, dan vraagt dat om een gedeelde politieke ruimte.'

Hij gaf ook toe dat de intellectuelen die de Europese publieke ruimte vorm moeten geven tot een selecte groep behoren. Dat neemt niet weg dat zij erg belangrijk zijn, zo legde hij uit. 'De oude theorie van de *two step flow of communication* gaat nog steeds op. Opinieliders vangen ergens iets op, verwerken dat, en vertalen dat terug naar de achterban. Wat de elite doet is heel belangrijk in wat de rest gaat doen. De elite vervult een koppel-functie.'

In veel gevallen werkt deze theorie niet, zoals met de Europese Grondwet, waarbij Nederlandse politici niet aan hun achterban konden uitleggen waarom Europa belangrijk voor ze is. 'De politieke leiders waren bang,' zo oordeelde De Swaan, 'Zij hadden niet de moed om uit te leggen wat er moest gebeuren. Schande. Je moet lef hebben. Zoals Angela Merkel de paus onlangs in zijn kraag vatte. Dat was een politiek risico, maar het straalde door naar alle media. Berlusconi kan dat ook.'

En ten slotte, ook De Swaan kon er niet aan ontkomen: Quo Vadis Europa? De socioloog stelde onvast: 'Ik weet ook niet wat er van moet komen. Ik vind de sterke verankering in de rechtstaat erg mooi. Ik heb nog wel een restje doffe Europese idealen.'

STELLINGEN DEBAT EUROPESE VERKIEZINGEN

Het Café Europa van 25 maart 2009 stond in het teken van de verkiezingen voor het Europees Parlement die een week daarna zouden worden gehouden. Kandidaat-Europarlementariërs gingen onder leiding van journalist en BNR-presentator Paul van Liempt in discussie met elkaar en met de zaal. Het debat werd telkens voorafgegaan door de volgende, in stellingen uitmondende, inleidingen.

I. De Europese Unie is van oudsher een onderneming van West-Europese staten. Door de val van de Sovjet-Unie grepen zij de kans hun invloed tot in Oost-Europa uit te breiden. De EU bleek een winnende formule, tot voor enige tijd. Voormalige Oostbloklanden blokkeren EU-besluiten, het democratisch gehalte van sommigen is schrikbarend laag en het arbeidsaanbod uit het Oosten verdringt de arbeid van het Westen. De bevolking van de oude lidstaten mort. 'Niet nog meer van dat Europa!'. En dan Turkije. Dit deels Eurpese land zit al decennia in de wachtkamer en ziet dat anderen voorgaan die later zijn binnengekomen. Het voelt zich gediscrimineerd, en met recht. De EU zonder Turkijke pleegt woordbreuk die in de rest van de wereld niet gauw vergeeten zal worden. Daarom de stelling: alle Europese landen, dus ook Turkije, moeten lid kunnen worden van de EU.

II. De Europese verdeeldheid inzake de buitenlandse politiek is soms een tragedie – denk aan Sebrenica – en soms een pijnlijke vertoning – denk aan de Irak-oorlog – . In alle gevallen wordt de belofte gedaan om beter samen te werken. Deze belofte kan dan pas ernstig worden genomen als de EU, behalve over een eigen beleid, ook over een eigen leger beschikt om dat beleid kracht bij te zetten. Daarom de stelling: bij een Europees buitenlands beleid hoort ook een Europees leger.

III. Wat hebben Nout Wellink en Onno Ruding nog meer gemeen dan dat ze financieel deskundig heten en lid zijn van het CDA? Beiden willen een volwaardige Europese financiële toezichthou-

der die met andere woorden op eigen gezag en met eigen middelen de Europese financiële markten en bedrijven controleert. Maar die komt er niet, omdat de lidstaten slechts een Europese coördinator willen die afhankelijk is van de nationale toezichthouders. En zelfs dat gaat het Verenigd Koninkrijk met Londen als zijn gehavend financieel centrum te ver. Dat moet anders. De eurozone moet zich niet laten knevelen door buitenstaanders. Dus dan doet Londen maar niet mee. De stelling luidt: er moet een Europese toezichthouder op de bankenkomen met verregaande bevoegdheden.

IV. De Europese democratie probeert net als de Europese Unie het onverzoenlijke te verzoenen: Europese daadkracht en nationale soevereiniteit. Het gevolg is vlees noch vis. De verkiezing van het Europees Parlement kent niet of nauwelijks Europese programma's en Europese lijsten. Dit alles is strikt nationaal, terwijl in dat parlement fracties wel degelijk Europees georganiseerd zijn, rood bij rood, groen bij groen etc. Je stemt dus op een Nederlander met een Nederlands program die één keer verkozen zich onderwerpt aan het regime van een fractie die je als kiezer niet kent. Dit ruikt naar kiezersbedrog. Daarom is de stelling: wanneer de Europese instellingen en procedures, onder meer de verkiezingen, niet grondig worden hervormd, zal Europa ten onder gaan aan gebrek aan draagkracht bij de bevolking.

HET TWEEDE IERSE REFERENDUM INZAKE HET VERDRAG VAN LISSABON

Jan Willem Sap*

Op vrijdag 2 oktober 2009 hield heel Europa de adem in. Voor de tweede maal stemden de Ieren in een referendum over een aanpassing van de verdragen van de Europese Unie. Een belangrijk referendum, want het Verdrag van Lissabon kan pas in werking treden als *alle* lidstaten hebben geratificeerd (artikel 28 EU). De Ieren zijn bevoorrecht dat de bevolking zich rechtstreeks over het Verdrag van Lissabon mocht uitspreken. Anders dan in Nederland is bij dergelijke verdragsherzieningen een volksraadpleging in Ierland grondwettelijk verplicht. Als de Ieren 'ja' zouden zeggen, zou het Verdrag van Lissabon geratificeerd kunnen worden, dan zou de Europese Unie democratischer, efficiënter en transparanter kunnen worden. Als ze 'ja' zouden zeggen zou een einde komen aan acht jaar (2001-2009) lang praten over de hervormingen van de Unie, dat mede zo lang heeft geduurd omdat de Fransen en Nederlanders de Europese Grondwet hadden weggestemd, en de Ieren in juni 2008 ook het daaruit voortgekomen Verdrag van Lissabon. Als de Ieren 'ja' zouden zeggen, zou de druk toenemen op Polen en Tsjechië om het door hun nationale parlementen goedgekeurde verdrag ook te ondertekenen. De Tjechische president Vaclav Klaus en de Poolse president Lech Kaczynski zouden dan door de bocht moeten. Als ook het Constitutionele Hof van Tsjechië na een klacht tegen het Verdrag van Lissabon groen licht geeft, wordt het eindelijk mogelijk worden een aantal nieuwe en hoge EU-functies in te vullen, het liefst zo snel mogelijk.

Het Verdrag van Lissabon is genoemd naar de stad waar de zeventwintig staats- en regeringsleiders op 13 december 2007 overeenstemming wisten te bereiken over de hervorming van het bestuur van de Europese Unie. Veel van het Verdrag van Lissabon staat in het teken van een betere bestuurbaarheid na

---

* Dr. J.W. Sap, vicevoorzitter van de VDE, is universitair hoofddocent Europees recht aan de juridische faculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij schreef dit artikel daags na het op 2 oktober 2009 gehouden Café Europa 'Terse borrel: historische nacht?'

de uitbreiding met twaalf nieuwe lidstaten in 2004 en 2007. Dan moet gedacht worden aan zaken als de verdeling van bevoegdheden en de stemverhoudingen. Belangrijk voorwerk is verricht door de Europese Conventie onder leiding van Valéry Giscard d'Estaing, maar ondanks zijn gewaardeerde inzet hebben de regeringsleiders sinds 2005 nadrukkelijk afstand genomen van de term 'grondwet' en het gebruik van eurostatelijke symboliek. Het Verdrag van Lissabon geeft meer duidelijkheid over de richting van de Unie, een resultaat van de denkpaauze of reflectieperiode na de afwijzing van de Grondwet voor Europa. Uit de debatten tussen regeringen onderling, tussen regeringen en hun burgers, tussen regeringen en adviesraden, nationale conventies en constitutionele hoven, kan de conclusie worden getrokken dat met zevententwintig lidstaten de weg naar een federale superstaat als een 'Verenigde Staten van Europa' onhaalbaar is. Wel haalbaar is een 'statenverbond', een verbond van nauw samenwerkende staten die meer samenwerken op terreinen als economie, energie, milieu en veiligheid, en minder samenwerken als het gaat om de 'eigen identiteit'.

Wat waren nu de belangrijke punten van het Verdrag van Lissabon, ook wel genoemd het Hervormingsverdrag, na de eerdere toezeggingen aan Ierland?

1. De Europese Raad krijgt een vaste voorzitter (in de wandeling EU-President) voor maximaal vijf jaar.
2. Er komt een Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid.
3. Er komt meer besluitvorming bij gekwalificeerde meerderheid, er komen minder veto's.
4. De Europese Commissie wordt niet verkleind; elke lidstaat behoudt het recht een lid voor te dragen.
5. Het Europees Parlement krijgt meer zeggenschap over landbouw en visserij en over de EU-begroting.
6. Nationale parlementen krijgen meer mogelijkheden om wetsvoorstellen van de Europese Commissie tegen te houden.
7. Ter bestrijding van grensoverschrijdende misdaad kan een Europees openbaar ministerie worden ingesteld.
8. De lidstaten van de EU voeren een gemeenschappelijk asiel- en immigratiebeleid, met efficiënte bewaking van de buiten-

grenzen van de Europese Unie.

9. Ten minste één miljoen burgers uit een significant aantal lidstaten kunnen de Europese Commissie verzoeken een wetsvoorstel over een bepaald onderwerp te maken.
10. De Europese Unie krijgt formeel rechtspersoonlijkheid.
11. Het EU-Handvest van de grondrechten wordt bindend en de Europese Unie treedt toe tot het EVRM.
12. Lidstaten kunnen zich terugtrekken uit de Europese Unie.

Als de Ieren weer 'nee' zouden zeggen tegen het Verdrag van Lissabon, was voorspeld dat de Europese Unie in een diepe politieke crisis zou raken. Dan zou men verder moeten gaan op basis van het verouderde Verdrag van Nice. Na een tweede Iers 'nee' had het niet voor de hand gelegen om na de 'institutional soap opera' van de afgelopen acht jaar weer over de verdragsteksten te gaan onderhandelen. Dan was het Verdrag van Lissabon waarschijnlijk een vorm van 'rechtsgeschiedenis' geworden. Mogelijk dat de regeringsleiders dan op een andere wijze enkele elementen van het Verdrag van Lissabon hadden ingevoerd. Het pleidooi om de weg in te slaan naar een Europese Unie van twee snelheden was zeker luider geworden.

In de aanloop naar het Ierse referendum groeide het besef dat dit een belangrijk moment was in de geschiedenis van Europa. Sinds hun toetreding in 1973 hebben de Ieren zestig miljard euro aan subsidies ontvangen, 36 jaar lang zo'n 4,5 miljoen euro per dag. Ierland zou dankbaar moeten zijn voor de daarmee opgebouwde infrastructuur, wegen en treinstations. Op 2 oktober 2009 organiseerde het bestuur van de Vereniging Democratisch Europa (VDE) in samenwerking met Felix Meritis om die reden een Café Europa in Felix Meritis, Keizersgracht 324 te Amsterdam. Onder de prikkelende titel 'Ierse borrel! Historische nacht?' was iedereen welkom van 17.00-19.00 uur.

In de media was vastgesteld dat de actuele situatie in Europa de stemming in Ierland ongetwijfeld zou beïnvloeden. Op 12 juni 2008, tijdens het eerste referendum, liep de Europese economie al minder, maar speelde de economie geen grote rol in de campagne. Immers, pas in september 2008 viel de Amerikaanse bank Lehman Brothers om. In Ierland, dat dankzij het lidmaatschap van de Europese Unie een ongekende economische opleving doormaakte,

heeft de kredietcrisis sinds september 2008 enorm huisgehouden. Het werkloosheidspercentage is opgelopen tot vijftien procent. Als je kijkt naar de geschiedenis van Ierland is het tragisch dat mogelijk opnieuw de situatie dreigt dat Ieren in het buitenland werk moeten gaan zoeken. De Ieren zouden met hun stemming dan ook mede kenbaar maken in hoeverre hun hoop om de economische crisis het hoofd te kunnen bieden gevestigd is op de Europese Unie. Het grote verzet in Ierland tegen de afbraak van werknemersrechten werpt ook een licht op de Europese Unie als handhaving of bedreiging van de verzorgingsstaat.

In het Europa Café op 2 oktober 2009 bestond het forum uit dr. Otto Holman, universitair hoofddocent politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, en dr. Arjan Vliegenthart, senator voor de Socialistische Partij, en als docent Internationale betrekkingen verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. De avond, waarbij ook het publiek in de discussie werd betrokken, werd geleid door dr. Jan Willem Sap, universitair hoofddocent Europees recht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, tevens bewonderaar van de unieke Ierse cultuur. Op de beeldschermen in Felix Meritis waren achter de sprekers beelden van het Ierse eiland te zien. De bar had Iers bier. Voor en na het debat werd prachtige Ierse muziek gespeeld door een trio bestaande uit Stijn van Beek (uilleann pipes), Kaspar Laval (bouzouki), en Isaac Muller (Ierse dwarsfluit).

Hoewel de Ieren op 12 juni 2008 het Verdrag van Lissabon in het eerste referendum nog vol zelfvertrouwen hadden afgewezen (53,4 procent stemde tegen), is het zelfvertrouwen van de 'Celtic Tiger' sinds de crisis fors afgenomen. In de periode 1988-2008 was Ierland uitgegroeid tot een van de rijkste EU-lidstaten. Nu is de economie met meer dan tien procent gekrompen en de werkloosheid stijgt. Het Ierse eiland is vrijwel failliet. Alleen dankzij de euro wordt de economie in leven gehouden en kunnen IJslandse toestanden worden voorkomen. In juni 2008 had de Ierse regering de campagne geleid, maar op een vrije slappe wijze. Om te voorkomen dat het referendum een stem voor of tegen de Ierse regering zou zijn, hield premier Brian Cowan zich tijdens deze campagne in 2009 meer op de achtergrond. Door de crisis was zijn populariteit gedaald. Cowan was ervan overtuigd dat ditmaal de Ieren wel 'ja' zouden zeggen. Ierland had op zijn punten van

bezwaar concessies losgekregen van de andere lidstaten. Ierland had bedongen dat alle lidstaten een eigen eurocommissaris zouden behouden. Als men iets weet van de complexe geschiedenis van Ierland besef je dat, na eeuwen van onderdrukking, het geen goed idee is wanneer Ierland wordt vertegenwoordigd door een eurocommissaris van het Verenigd Koninkrijk. Bovendien waren er op schrift gestelde toezeggingen van de Europese Raad inzake de militaire neutraliteit van Ierland, de zeggenschap over zijn belastingen en abortuswetgeving.

Anders dan in 2008 waren er in 2009 veel vrijwilligers actief om de Ieren te overtuigen 'ja' te stemmen. Het jakamp leek te profiteren van de economische crisis, de lege huizen, de lege proteemonnees. De stijging van het werkloosheidspercentage was schrikbarend. Ook de Ierse vakbondscentrale ICTU was voor het Verdrag van Lissabon, omdat via het bindend worden van het EU-Handvest van de grondrechten de Ierse werkgevers verplicht zouden worden te overleggen met de Ierse werknemers. De vrijwilligers van 'Ireland for Europe' leken oprecht bang dat een 'nee' voor de Ieren een nationale ramp zou betekenen. Hoogleraren, beroemde voetballers, de luchtvaartmaatschappij Ryanair en de rockgroep U2 verkondigden dat een 'nee' zou betekenen dat Ierland verder zou afglijden. Het Verdrag van Lissabon was goed voor de economie en voor banen. Op de campagneborden stond: *Vote yes, vote for jobs, of: Vote yes, vote for recovery*. Alleen Europa leek Ierland nog te kunnen redden van de ondergang.

Daarbij is opvallend dat het Verdrag van Lissabon eerder over institutionele dan economische hervormingen gaat. In feite was het Verdrag van Lissabon vooral bedoeld om de Europese regelgeving aan te passen na de uitbreiding van de Unie met Midden- en Oost-Europa. Het Verdrag van Lissabon diende te leiden tot een sterke positie van de Europese Unie op het wereldtoneel. De Socialistische Partij is tegen het Verdrag van Lissabon, tegen een Europese Unie met meer bevoegdheden en een 'EU-president' voor vijf jaar. Arjan Vliegthart van de Socialistische Partij meende dat in Ierland echter sprake was van een soort bangmakerij. Hij vergeleek dat met de bangmakerij waar ook Nederlandse politici zich aan hadden bezondigd tijdens het referendum over de Grondwet voor Europa. Als de Nederlanders tegen zouden stemmen, zou het licht uit gaan, zou het oorlog worden. Een van de aanvoeders

van het Ierse neekamp, Declan Ganley van Libertas, constateerde dat angst een overheersende rol speelde in de campagne voor het referendum.

Het neekamp in Ierland werd verder gevormd door de links-nationalistische partij Sinn Féin, de Socialistische Partij, vredesgroepen en conservatieve rooms-katholieken. Sinn Féin had als slogan: 'Don't trust this government, vote 'no'.' Daar overheerste angst voor het afstaan van soevereiniteit aan Brussel. Het neekamp beweerde dat Brussel euthanasie zou willen legaliseren in Ierland, het zou willen overspoelen met Turkse gastarbeiders, het Ierse minimumloon zou willen verlagen van 8,65 euro tot 1,84 euro. Ook zou Brussel het voornemen hebben om in Ierland de dienstplicht in te voeren voor Ierse soldaten zodat die op vredesmissie van de Europese Unie zouden kunnen worden gestuurd. Namens de rooms-katholieke prolifebeweging Coir stelde Niamh Uí Bhriain zelfs: 'Het Verdrag van Lissabon leidt tot een Europese superstaat waarin profifewetten overboord worden gegooid... Met andere woorden, het Europees Hof beslist dan over abortus in Ierland.' Vanuit conservatieve kerkelijke groeperingen zou het Verdrag van Lissabon 'goddeloos en slecht zijn voor alle waarden van familie en leven'. Maar de Rooms-Katholieke Kerk reageerde officieel dat kerkleden met een gerust geweten zowel ja als nee kunnen stemmen. Ging het neekamp te ver? Arjan Vliegthart (SP) verdedigde dat de Europese Unie meer rekening moest houden met de nationale context van de lidstaten. Lidstaten moesten geen nationale soevereiniteit overdragen aan Brusselse ambtenaren die bezig zijn met een liberaliseringsproject. Hij vond het, los van de inhoudelijke beoordeling, ook verdedigbaar dat de Ieren opkwamen voor hun eigen identiteit en waarden, hij begreep dat ze bang waren dat de traditionele Ierse neutraliteit op het gebied van buitenlands beleid niet kon worden gehandhaafd.

Otto Holman (UvA) meende echter dat er in het Verdrag van Lissabon voldoende garanties zitten voor lidstaten om bij zaken van nationale identiteit aan de noodrem te trekken. De Ieren hoeven volgens hem niet bang te zijn dat de Europese Unie op korte termijn een bepalende machtsfactor zal worden in de internationale betrekkingen, daarvoor is de Europese Unie nog een te verdeeld blok. Waar het neekamp ontkende dat sprake was van schade aan de Ierse economie in het geval van een tweede

afwijzing, moet dat worden betwijfeld, daar Ierland zich voor het Amerikaanse bedrijfsleven presenteert als de toegang tot de Europese markt. Ierland is een eiland met een kleine economie en is ook door de ligging sterk afhankelijk van de toegang tot de Europese markt.

Otto Holman verweet zowel het neekamp als het jakamp zich tijdens de felle campagne te bedienen van onzuivere retoriek. Hij trok een vergelijking met het feit dat de Socialistische Partij tijdens de campagne over de Grondwet voor Europa een kaartje had laten verspreiden van een Europa zonder Nederland, een zogenaamde gevolg van 'ja' stemmen. 'Daar ging de SP te ver,' aldus Holman. Maar Arjan Vliegenthart noemde de campagne tegen de Grondwet van Europa zeer succesvol in de strijd voor een meer sociaal Europa. Daartoe uitgedaagd door VDE-voorzitter Paul Kapteyn verklaarde Arjan Vliegenthart zich bereid mee te denken in een door de VDE georganiseerde denktank over de betekenis van het begrip 'sociaal Europa'.

Anders dan bij het eerdere referendum wisten de meeste Ieren op 2 oktober 2009 goed waar het Verdrag van Lissabon over ging. Dat was een prestatie, mede te danken aan vrijwilligers en het bedrijfsleven. De impopulaire Ierse regering was bewust op de achtergrond gebleven. In 2008 waren de Ieren over het Verdrag van Lissabon niet goed op de hoogte geweest. Er was in 2009 voorlichting geweest. De verwarring was minder groot. Desondanks waren er ook Ieren die het een grote belediging vonden dat de Ierse regering het Europees hervormingsverdrag voor een tweede maal aan de kiezers voorlegde: *No means No*. De Ierse regering was het daar mee oneens. Bij de goedkeuring van het Verdrag van Nice had de Ieren immers ook eerst 'nee' gezegd en later na meer uitleg toch 'ja'. Veel Ieren had in juni 2008 tegen het Verdrag van Lissabon gestemd vanwege zorgen over de rechtspositie van werknemers, de Ierse militaire neutraliteit, de handhaving van de lage belastingtarieven voor het bedrijfsleven en vanwege hun zorg over het behoud van de Ierse eurocommissaris. Op al deze punten was de Ierse regering erin geslaagd belangrijke garanties te krijgen van de andere EU-lidstaten. De afspraken met de Ieren zijn vastgelegd in een juridisch bindende verklaring, waarin de Europese Raad uitlegt hoe het Verdrag van Lissabon moet worden gelezen, op zo'n manier dat is tegemoetgekomen aan de Ierse zor-

gen, maar zonder dat de andere landen opnieuw het Verdrag van Lissabon hoeven te ratificeren.

Otto Holman wees op de overgebleven angst voor het gevaar dat de Tsjechische president Vaclav Klaus de ratificatie zou proberen te rekken tot het komende voorjaar. Als dan de Britse conservatieven aan de macht zouden komen zou een Brits referendum alsnog roet in het eten van Brussel kunnen gooien. Maar Holman voorspelde ook dat de Europese druk op de Tsjechen heel groot zal worden om na het Ierse 'ja' ook in te stemmen met het Verdrag van Lissabon.

Om 18.30 uur kon aan de hand van de peilingen in Felix Meritis worden vastgesteld dat de meerderheid van de Ieren op 2 oktober 2009 voor het Verdrag van Lissabon had gestemd. Een zucht van opluchting, verzuchting en verlichting ging door de zaal. Vóór en tegenstanders besloten er maar gezamenlijk een Iers biertje op te drinken. De volgende dag werd bekend dat het percentage voorstemmers 67,1 procent van de kiezers bedroeg en het percentage neestemmers 32,9 procent. Een duidelijke overwinning, en de opkomst op 2 oktober 2009 was met 58 procent ook hoger dan op 12 juni 2008. Vanuit het Verenigd Koninkrijk herhaalde de partijleider van de Conservatieven, David Cameron, dreigend dat hij een referendum zal organiseren zodra hij premier is, wanneer het Verdrag van Lissabon nog niet door alle lidstaten van de Europese Unie is geratificeerd. Tsjechië en Polen worden tot grote spoed gemaand.

UITGAVEN VAN DE VDE

BIJ EON PERS AMSTELVEEN

VDE-Europalezing

- 2004 E.C.M. Jurgens
De Europese Unie heeft een onparlementair stelsel: terug naar de nationale parlementen!
- 2006 Jos de Beus
Het grote Europese gedrang. Hoe Nederland schippert tussen Europese schaalvergroting en nationalistische terugslag
- 2008 Frans Timmerman
President Obama als een kans voor Europa

VDE-Cahiers

1. Paul Kapteyn
Europees manifest
2. Anna van Bodegraven, Tjeerd Hoekstra & Paul Kapteyn (red.)
De hete brij van Europa. Verkiezingen 4 juni 2009
3. Paul Kapteyn (red.)
In de spagaat: tussen Europa en Nederland. Tien jaar Europa-debat Vereniging Democratisch Europa
4. Tjeerd Hoekstra (red.)
Café Europa. 2008-2009

